

BARTOSZ KUCHARSKI

<https://doi.org/10.33995/wu2021.3.4>

O granicach odszkodowania oraz „kreatywnej księgowości” ubezpieczycieli w umowie ubezpieczenia autocasco¹

Artykuł dotyczy zakresu swobody ubezpieczycieli w ustalaniu odszkodowania z umowy ubezpieczenia autocasco. Teoretyczne i praktyczne kontrowersje w tym zakresie obejmują w szczególności: metody ustalania odszkodowania, kwalifikację szkody jako całkowitej, objęcie odszkodowaniem podatku VAT oraz ubytek wartości handlowej samochodu uszkodzonego w wypadku, a także ubezpieczenia z klauzulą „wartość 100%” albo „wartość z faktury”. Autor rozważa i rozstrzyga te kontrowersje, konkludując, że w przeciwieństwie do umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych w ubezpieczeniu autocasco ubezpieczyciele mają swobodę w ustalaniu zakresu szkody oraz należnego odszkodowania. Swoboda ta jest jednak ograniczona regulacjami Kodeksu cywilnego, które stanowią, że świadczenie z ubezpieczenia majątkowego jest „określonym odszkodowaniem”, celem ubezpieczenia mienia polegającym na kompensacji szkody poniesionej wskutek wypadku samochodowego, a także wartością interesu ubezpieczeniowego ograniczoną do aktualnej wartości pojazdu.

Słowa kluczowe: wypadki samochodowe, ubezpieczenie autocasco, ubezpieczenie nieobowiązkowe, odszkodowanie ubezpieczeniowe, ustalenie odszkodowania.

Wprowadzenie

Zakres swobody ubezpieczyciela w kształtowaniu zakresu odszkodowania w ubezpieczeniu autocasco jest ostatnio przedmiotem kontrowersji przede wszystkim w związku z pozwami Rzecznika Finansowego o stosowanie nieuczciwych praktyk rynkowych przez ubezpieczycieli, którzy dla zakwalifikowania

1. Niniejszy artykuł jest próbą podsumowania dyskusji stoczonej podczas seminarium naukowego *Zakres swobody umów w ustalaniu odszkodowania z umowy ubezpieczenia autocasco*, zorganizowanego dnia 27 maja 2021 r. przez polską sekcję AIDA przy współpracy z TU InterRisk S.A. na Uniwersytecie Łódzkim za pośrednictwem aplikacji Zoom.

szkody w pojeździe jako całkowitej przyjmują inne stawki niż przy wyliczaniu odszkodowania należnego przy szkodzie częściowej. Kwestia ta oczywiście nie wyczerpuje wszystkich aktualnych problemów. Opracowanie uwzględnienia najbardziej wątpliwe, zdaniem autora, zagadnienia dotyczące wyliczania odszkodowania w ubezpieczeniu autocasco w szczególności zaś: metody ustalania odszkodowania przy szkodzie częściowej, kwalifikację szkody jako całkowitej, objęcie odszkodowaniem podatku VAT i utratę wartości handlowej pojazdu, a także umowy z klauzulą „wartość z faktury” lub „wartość 100”.

Rozstrzygnięcie kwestii szczegółowych wymaga przypomnienia kilku podstawowych reguł dotyczących ustalania odszkodowania ubezpieczeniowego w ubezpieczeniu mienia. Należy pamiętać, że przepisy Kodeksu cywilnego o umowie ubezpieczenia są w zasadzie przepisami imperatywnymi². Postanowienia ogólnych warunków ubezpieczenia (OWU) sprzeczne z tymi przepisami są zatem bezwzględnie nieważne.

Po pierwsze, z Kodeksu cywilnego wynika, że świadczenie ubezpieczyciela w ubezpieczeniu mienia jest odszkodowaniem określonym w umowie (art. 805 § 1 i 2 oraz 824¹ § 1 k.c.). Świadczenie ubezpieczeniowe winno zatem skompensować szkodę poniesioną przez ubezpieczającego, nie będąc dla niego źródłem wzbogacenia. Ponadto istnieje możliwość określenia przez ubezpieczyciela sposobu ustalania odszkodowania. Odszkodowanie z ubezpieczenia mienia różni się zatem od odszkodowania z ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, gdzie odpowiedzialność ubezpieczyciela jest akcesoryjna względem odpowiedzialności sprawcy³.

Po drugie, przedmiotem ubezpieczenia majątkowego może być każdy interes majątkowy zgodny z prawem (art. 821 k.c.). Szkada ubezpieczeniowa nie odnosi się do całego majątku ubezpieczającego ale jedynie do przedmiotu ubezpieczenia, którym w ubezpieczeniu autocasco jest konkretny samochód⁴. Odszkodowanie pozwalać ma na przywrócenie pojazdowi wartości sprzed szkody, nie obejmując ani utraconych zysków związanych z utratą możliwości korzystania z pojazdu, ani kosztów pośrednich, a w szczególności wydatków, które ubezpieczający poniósł w związku z przerwą w podróży spowodowaną awarią auta⁵. Z mocy Kodeksu pokrywane przez ubezpieczyciela koszty pośrednie obejmują jedynie tzw. koszty ratowania mienia (art. 828 § 4 k.c.)⁶.

2. M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia. Art. 805–834 k.c. Komentarz*, CH Beck, Warszawa, 2016, s. 119–121, M. Orlicki, *Regulacja umowy ubezpieczenia, imperatywna, dyspozytywna, czy semiimperatywna*, [w:] *Kierunki rozwoju ubezpieczeń gospodarczych w Polsce. Wybrane zagadnienia prawne*, [red.] B. Gneta, M. Szaraniec, Difin, Warszawa 2013, s. 50.
3. M. Krajewski, *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej według Kodeksu cywilnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 434 i wskazana tam literatura. Co do zasady odszkodowania w ubezpieczeniach zob. przede wszystkim M. Kaliński, *Zasada odszkodowania w ubezpieczeniach* (część 1 i 2), „Prawo Asekuracyjne” 2002, nr 1 i 2.
4. A ściślej: sytuacja sprawiająca, że na skutek utraty lub uszkodzenia samochodu ubezpieczający dozna szkody. Co do tych kwestii zob. Sz. Byczko, *Interes ubezpieczeniowy. Aspekty prawne*, Difin, Warszawa 2013, s. 75 i nast., B. Kucharski, *Przeniesienie praw z umowy ubezpieczenia*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 109, E. Kowalewski, *Wprowadzenie do teorii interesu ubezpieczeniowego*, [w:] *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej. Tom 3*, [red.] A. Wąsiewicz, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz–Poznań 1997, s. 77–79.
5. Jest to konsekwencja tzw. zasady lokalizacji szkody ubezpieczeniowej. Por. przykł. E. Kowalewski, *Odszkodowanie ubezpieczeniowe za utracone korzyści*, „Prawo Asekuracyjne” 1996, nr 3, s. 48–49. Istnieje również odosobnione stanowisko, według którego utracone zyski mogą być objęte ubezpieczeniem, jeżeli suma ubezpieczenia przekracza jego wartość. Tak. M. Kaliński, *Zasada odszkodowania w ubezpieczeniach. Część 2*, „Prawo Asekuracyjne” 2002, nr 2, s. 36–38.
6. Ubezpieczyciele często pozwalają w OWU na objęcie ubezpieczeniem autocasco dalszych kosztów pośrednich, w szczególności kosztów holowania pojazdu. Musi to jednak wyraźnie wynikać z OWU. Zwykle koszty te

Po trzecie, granicą odpowiedzialności ubezpieczyciela jest suma ubezpieczenia, od której zależy również wysokość składki [art. 824 § 1 i 2 k.c.]. Suma co do zasady odnosi się do każdej szkody z osobna, ale OWU mogą przewidywać wyczerpanie sumy ubezpieczenia stanowiąc, że suma dotyczy wszystkich szkód łącznie, co w ubezpieczeniu autocasco jest regułą. Wysokość należnego odszkodowania zależy ponadto od relacji między sumą ubezpieczenia a wartością ubezpieczenia, czyli wartością ubezpieczonego interesu. Przy ustaleniu sumy ubezpieczenia na poziomie niższym od wartości ubezpieczenia (niedoubezpieczenie) wszystko zależy od przyjętego systemu odpowiedzialności ubezpieczyciela. Zasadą jest ubezpieczenie na pierwsze ryzyko. Wyjątek, w ubezpieczeniu autocasco stosowany stosunkowo rzadko, stanowi odpowiedzialność proporcjonalna⁷. Dodatkowo ubezpieczyciel ma prawo ograniczać odszkodowanie, wprowadzając udział własny oraz franszyzę⁸.

Po czwarte, uzupełnieniem reguł *stricte* ubezpieczeniowych są reguły ogólne. Przypomnieć należy zwłaszcza, że swoboda umów jest ograniczona nie tylko przepisami ustawy, ale również właściwością i naturą stosunku prawnego oraz zasadami współżycia społecznego. Właściwość stosunku prawnego ubezpieczenia autocasco polega zaś na tym, że pełni on funkcję ochronną dla ubezpieczającego i obowiązuje w nim zasada odszkodowania⁹. Istotną regułą interpretacyjną może również stanowić często kwestionowana wzajemność umowy ubezpieczenia¹⁰. Przy przyjęciu, że ubezpieczenie jest wzajemne, co moim zdaniem nie wymaga przyjmowania teorii ochrony ubezpieczeniowej, świadczenia stron powinny być wzajemnie ekwiwalentne¹¹.

1. Serwisowa i kosztorysowa metoda likwidacji szkody

W praktyce ubezpieczeniowej wykształciły się dwie podstawowe metody ustalania wysokości odszkodowania przy uszkodzeniu częściowej pojazdu, tzn. w sytuacji, gdy możliwa i ekonomicznie uzasadniona jest jego naprawa¹². Pierwsza, zwana zwykle wariantem serwisowym, polega na tym,

są przedmiotem odrębnego ubezpieczenia *assistance*; J. Nawracała, *Ubezpieczenie autocasco*, [w:] *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków ubezpieczenia*, [red.] D. Fuchs, K. Malinowska, M. Maśniak, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 1076–1077.

7. Szerzej co do tych kwestii B. Kucharski, *Świadczenie ubezpieczyciela w umowie ubezpieczenia mienia*, Wolters Kluwer, Warszawa—Łódź 2019, s. 251 i nast. oraz wskazana tam literatura.
8. Znaczenie tych pojęć wyznacza przede wszystkim zwyczaj i praktyka ubezpieczeniowa. Należy mieć na względzie, że celem udziału własnego jest nie tyle samo ograniczenie odszkodowania, ile prewencja ubezpieczeniowa poprzez uświadomienie ubezpieczającemu, że pewien procent szkody będzie musiał pokryć sam, natomiast celem franszyzy jest ograniczenie lub wyeliminowanie kosztów likwidacji szkód bagatelnych. Ponadto: nie można ustalać składki od całej sumy ubezpieczenia w sytuacji, gdy OWU przewidują udział własny lub franszyzę integralną. Szerzej zob. M. Orlicki, *Umowa ubezpieczenia*, [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 8. Prawo zobowiązań. Część szczegółowa*, [red.] J. Panowicz-Lipska, CH Beck, Warszawa 2011, s. 717, B. Kucharski, *Świadczenie ubezpieczyciela*, s. 302–303.
9. Zob. np. orzeczenia Sądu Najwyższego z 12 maja 2016 r. sygn. I CSK 360/15, LEX nr 2053629; z 10 stycznia 2014 r., sygn. I CSK 155/13, LEX nr 1523347; z 13 czerwca 2013 r., sygn. IV CNP 80/12, LEX nr 1365707; z 6 lutego 2015 r., sygn. II CSK 295/14, LEX nr 652719; z 15 stycznia 2016 r., sygn. I CSK 122/15, LEX nr 1977822.
10. Wyrok Sądu Najwyższego z 20 października 2006 r., OSNC 2008, ZD A, poz. 7 z glosą częściowo krytyczną B. Kucharskiego, „Glosa” 2009, nr 1; M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia*..., s. 40.
11. B. Kucharski, *Przeniesienie praw z umowy ubezpieczenia*..., s. 41.
12. Kwalifikacji szkody jako całkowitej dotyczy kolejny podrozdział.

że ubezpieczyciel pokrywa koszt rachunków za naprawę. Rozliczenie przybiera często formę bezgotówkową, gdzie ubezpieczyciel na podstawie upoważnienia od ubezpieczającego przelewa bezpośrednio pieniądze na rzecz warsztatu naprawczego¹³. Druga metoda, określana zwykle jako wariant kosztorysowy, zakłada wypłatę odszkodowanie zgodnie z symulacją przewidywanych kosztów naprawy, niezależnie od tego, czy ubezpieczający jest w stanie przedstawić rachunki za naprawę, a nawet niezależnie od tego, czy naprawa została wykonana¹⁴.

Dopuszczalność tej drugiej metody bywa w doktrynie kwestionowana jako sprzeczna z ogólnymi regułami ustalania odszkodowania wskazanymi w art. 363 k.c. Twierdzi się, że wypłata odszkodowania za naprawę niewykonaną nie odpowiada żadnej z dwóch form naprawienia szkody przewidzianej przez wskazany przepis i prowadzi do wzbogacenia ubezpieczającego¹⁵. Wydaje się jednak, że swoboda przyznana stronom w ustalaniu odszkodowania ubezpieczeniowego rozciąga się na tzw. metodę kosztorysową tak długo, jak nie przekształca odszkodowania w sumę abstrahującą od wartości ubezpieczeniowego interesu i nie zachęca ubezpieczającego do spowodowania wypadku ubezpieczeniowego¹⁶. Dodać można, że metoda kosztorysowa aprobowana jest w orzecznictwie Sądu Najwyższego, a pomysły zmierzające do jej zdelegalizowania wywołały w przeszłości sprzeciw samych ubezpieczycieli¹⁷.

Wariant serwisowy pozwala zwykle ubezpieczającemu uzyskać wyższe odszkodowanie. Ubezpieczyciele często godzą się na pokrycie rachunków za naprawę dokonaną w autoryzowanym serwisie przy wykorzystaniu nowych oryginalnych części oraz stosowanych w takim serwisie stawek za robociznę. Nie budzi jednak wątpliwości dopuszczalność odniesienia się w OWU również przy tym wariantcie do cen części nieoryginalnych oraz stawek przeciętnie stosowanych w warsztatach na terenie miejsca zamieszkania lub siedziby ubezpieczającego. Ubezpieczyciele często przewidują w szczególności tzw. wariant partnerski, odwołując się do cen części oraz stawek stosowanych w warsztatach z nimi współpracujących¹⁸. Jest to, moim zdaniem, dopuszczalne, o ile stawki te nie odbiegają od przeciętnych stawek na danym terenie. W wariantcie kosztorysowym odszkodowanie niemal zawsze jest ustalane na podstawie symulacji naprawy dokonanej przy wykorzystaniu zamienników części lub z zastosowaniem ich amortyzacji, zależnej od wieku pojazdu, oraz stawek za roboczogodzinę stosowanych w nieautoryzowanych serwisach. Właśnie z tego względu wariant ten jest korzystny dla samych ubezpieczycieli.

Ubezpieczyciele powszechnie wykorzystują obydwa warianty, dając ubezpieczającym możliwość likwidacji szkody w wariantcie serwisowym albo kosztorysowym. Nie ma jednak przeszkód, by zaofiarowane ubezpieczającemu OWU przewidywały wyłącznie jeden ze wskazanych wariantów. Warunkiem jest wyraźne zaznaczenie tej kwestii w OWU. Ponadto, niezależnie od tego, według

13. Zob. przykł. S. Reps, J. Reps, *Ubezpieczenia majątkowe przedsiębiorców*, Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, Warszawa 2000, s. 107–109; M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia...*, s. 64.

14. Co do obydwu metod zob. szerzej, J. Nawracała, *Ubezpieczenie autocascao*, s. 1070 i nast.

15. M. Kaliński, *O wadliwej obiektywizacji szkody*, „*Studia Iuridica*” 2007, t. 47, s. 108–110; *idem*, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 12 stycznia 2006, sygn. II CK 327/05*, „*Prawo Asekuracyjne*” 2009, nr 7 oraz *idem*, *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*, CH Beck, Warszawa 2008, s. 496–497. Zob. również M. Krajewski, *Szkoda na mieniu wynikająca z wypadków komunikacyjnych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017, s. 91.

16. Szerzej. B. Kucharski, *Świadczenie...*, s. 336–339.

17. Szerzej zob. B. Chmielowiec, *Wybór sposobu naprawienia szkody*, „*Monitor Ubezpieczeniowy*” 2015, nr 3 oraz wskazane tam orzecznictwo sądowe.

18. J. Nawracała, *Ubezpieczenie autocascao...*, s. 1070–1071.

którego wariantu ma być likwidowana szkoda, rodzaj części, wysokość amortyzacji oraz wartość stawek za robocizogodzinę, według których określone będą koszty naprawy, powinny zostać precyzyjnie określone i nie mogą odbiegać od realnie stosowanych w obrocie. Powszechnie wykorzystuje się tu elektroniczne, aktualizowane bazy danych Eurotax, Audatex i DAT. Orzecznictwo SOKiK wielokrotnie kwestionowało ustalanie odszkodowania według dowolnych kryteriów przyjmowanych przez ubezpieczyciela. Słusznie wskazywano przy tym, że stawki te muszą być z góry możliwe do określenia przez ubezpieczającego i odpowiadać stawkom realnym¹⁹.

2. Kwalifikacja szkody jako całkowitej

Przypomnieć należy, że w ubezpieczeniu OC za szkodę całkowitą uważa się szkodę, w której koszty naprawy pojazdu przekraczają jego wartość sprzed szkody. W ubezpieczeniu autocasco z kolei niekwestionowana jest możliwość przyjęcia, że szkoda całkowita zachodzi, gdy koszt naprawy przekracza określony w OWU procent wartości pojazdu sprzed szkody. Ukształtowała się praktyka ustalania tego progu na poziomie 70%²⁰. Zakwalifikowanie szkody jako całkowitej oznacza, że zamiast pokrywać koszty naprawy ubezpieczyciel wypłaca odszkodowanie odpowiadające różnicy między wartością pojazdu przed szkodą a wartością pozostałości (wraku), co jest dlań niemal zawsze bardziej opłacalne. Ubezpieczający zostaje zmuszony do sprzedaży wraku (niekiedy ubezpieczyciele w tym pomagają), ewentualnie do naprawy samochodu na własny koszt w części niepokrytej odszkodowaniem, co może prowadzić do napraw niskiej jakości.

Wątpliwości budzi praktyka ubezpieczycieli polegająca na stosowaniu różnych reguł przy wyliczaniu odszkodowania za naprawę przy szkodzie częściowej oraz przy określaniu szkody jako całkowitej. W tym pierwszym przypadku, przynajmniej w odniesieniu do odszkodowania ustalonego metodą kosztorysową, ubezpieczyciele stosują bowiem potrącenia za zużycie części (amortyzacja), przyjmują ceny części nieoryginalnych (tzw. zamienników) oraz stawki robocizny niższe od stosowanych w autoryzowanych serwisach. W drugim przypadku zaś ubezpieczyciele posługują się dla wyliczeń cenami nowych oryginalnych części, bez potrąceń, oraz maksymalnymi stawkami za robociznę. Właśnie ta praktyka spotkała się z reakcją Rzecznika Finansowego²¹.

W moim przekonaniu stosowanie przez ubezpieczycieli różnych kryteriów przy ustalaniu odszkodowania za szkodę częściową oraz przy określaniu szkody jako całkowitej może być nie tylko

19. Zob. Raport UOKiK z kontroli wzorców umownych stosowanych przez zakłady ubezpieczeń, s. 14 i nast., oraz 33 <https://www.uokik.gov.pl/raporty2.php> [dostęp: 20.10.2021]; wyrok SOKiK w Warszawie z 10 czerwca 2008 r., sygn. XVII Amc 300/07, MSiG 2010, nr 203, poz. 12670; wyrok SOKiK w Warszawie z 4 maja 2009 r., sygn. XVII Amc 48/08, MSiG 2009, nr 180, poz. 11665.

20. Wydaje się, że przyjęcie przez ubezpieczyciela przy kwalifikowaniu szkody jako całkowitej niższego niż zwyczajowy poziom 70% może być uznane za wykraczające poza dopuszczalny zakres swobody umów jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego; B. Kucharski, *Świadczenie...*, s. 342.

21. Skierował on wobec ubezpieczycieli wezwania do jej zmiany, a wobec tych, którzy nie zastosowali się do wezwań, pozwy o uznanie opisanego postępowania za niedozwoloną praktykę rynkową. Zob. <https://rf.gov.pl/2020/08/14/rzecznik-finansowy-wzywa-ubezpieczycieli-do-zaniechania-nieuczciwych-praktyk-przy-wycenie-kosztow-naprawy-aut/>; <https://rf.gov.pl/2020/09/17/kolejne-wezwania-do-zmian-w-ac-komunikacyjnym/>; <https://gu.com.pl/rzecznik-finansowy-pozywa-ubezpieczyciela-za-jego-praktyki-w-likwidacji-szkod-z-ac/>; <https://rf.gov.pl/2021/07/15/kolejna-ugoda-w-sporze-o-warunki-umow-autocasco/> [dostęp: 20.10.2021].

uznane za niedozwoloną praktykę rynkową, ale również zakwestionowane przy odwołaniu się do przepisów o klauzulach niedozwolonych w umowach z konsumentami, a nawet – do kryteriów ograniczających swobodę umów. Dotyczy to jednak wyłącznie przypadków, gdy OWU nie przewidują w ogóle możliwości ustalania odszkodowania przy zastosowaniu kryteriów stosowanych przy ocenie, czy zachodzi szkoda całkowita. Jeżeli zatem ubezpieczyciel daje możliwość wyboru likwidacji szkody metodą serwisową lub kosztorysową i ta pierwsza pozwala na pokrycie kosztów naprawy samochodu przy zastosowaniu maksymalnych cen i stawek, wtedy przy ustalaniu, czy zachodzi szkoda całkowita, również można posługiwać się takimi cenami i stawkami, choćby wariant kosztorysowy, przewidziany jako druga opcja, opierał się na innych cenach i stawkach. Jeżeli natomiast OWU nie przewidują w ogóle wariantu serwisowego albo opisują go wyłącznie przy zastosowaniu zamienników, potrąceń za amortyzację oraz stawek za roboczogodzinę niższych niż stosowane w autoryzowanych w serwisach, niedopuszczalne jest stosowanie tych ostatnich cen i stawek przy kwalifikacji szkody jako całkowitej.

Kodeksowe określenie klauzuli niedozwolonej jako kształtującej prawa i obowiązki stron w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco naruszającej interesy konsumenta pozwala uznać postanowienie przewidujące stosowanie niejednorodnych kryteriów przy likwidacji szkody częściowej oraz całkowitej za klauzulę niedozwoloną²². Zakwestionowane przez Rzecznika Finansowego postanowienia mogą być uznane za nieważne również w stosunkach niekonsumenckich – jako wykraczające poza dopuszczalny zakres swobody umów. Właściwość każdego stosunku umownego zakłada pewną równowagę praw i obowiązków, ubezpieczenie zaś ma ze swej istoty cel ochronny względem ubezpieczającego. Stosowanie niejednorodnych kryteriów przy określaniu tych samych pojęć w trosce o interesy wyłącznie jednej strony sprzeciwia się temu celowi oraz zwykłej uczciwości w stosunkach umownych. Żadna sofistyka ze strony ubezpieczycieli tego nie zmieni.

3. Objęcie odszkodowaniem podatku VAT

Wydaje się, że o uwzględnieniu przy ustalaniu odszkodowania podatku VAT winny decydować dwa zasadnicze, niezależne od siebie kryteria. Zasada odszkodowania i ochrony celu ubezpieczenia nakazują odwołać się do zasad prawa podatkowego dających konkretnemu ubezpieczającemu możliwość odliczenia VAT lub pozbawiających go tej możliwości. Z kolei ograniczenie odszkodowania ubezpieczeniowego przez sumę ubezpieczenia każe uzależnić możliwość uwzględnienia VAT od tego, czy suma ubezpieczenia została ustalona według wartości pojazdu netto, czy brutto, to zaś z kolei winno znaleźć odzwierciedlenie w wysokości składki.

Ubezpieczyciel może zaproponować ubezpieczającemu ubezpieczenie na sumę ustaloną według wartości netto z odpowiednio zmniejszoną składką i to niezależnie od reguł prawa podatkowego. Z drugiej strony jednak, niedopuszczalne wydają się postanowienia OWU, według których odszkodowanie jest ustalane zawsze przy użyciu cen części oraz robocizny netto, pomimo że suma odszkodowania oraz składka były ustalone stosownie do wartości brutto, natomiast ubezpieczający, niepodlegający obowiązkowi VAT, nie ma możliwości jego odliczenia.

W praktyce najwięcej wątpliwości budzą postanowienia OWU ograniczające możliwość odzyskania VAT przy wariantcie kosztorysowym, stosowane wobec ubezpieczających, którzy nie mają

22. Podobnie J. Nawracała, *Ubezpieczenie autocasco...*, s. 1065.

możliwości jego odliczenia, przy jednoczesnym ustaleniu sumy ubezpieczenia oraz składki od wartości brutto. Pole dyskusji w tym zakresie wyznaczają orzeczenia SOKiK, w których za niedozwolone klauzule w umowach z konsumentami uznano postanowienia OWU nakazujące wyliczenie szkody według cen netto, ewentualnie uzależniające powiększenia odszkodowania o VAT od jego faktycznego poniesienia²³. Uzasadnienia tych orzeczeń niestety w sposób wyraźny nie odnoszą się do żadnego z wyżej wskazanych kryteriów i jako takie wydają się wadliwe²⁴.

Moim zdaniem postanowienia uzależniające objęcie odszkodowaniem VAT od udowodnienia jego poniesienia są dopuszczalne również przy wariacie kosztorysowym. W praktyce wariant ten daje możliwość uzyskania odszkodowania odpowiadającego symulowanym kosztom naprawy niezależnie od tego, czy została ona dokonana. Przepisy nie wyłączają jednak uzależnienia zwrotu VAT od jego faktycznego poniesienia, co zwykle będzie równoznaczne z koniecznością przedstawienia odpowiednich rachunków. Powoływanie się przez SOKiK na orzecznictwo SN dotyczące ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej jest nieporozumieniem z uwagi na obowiązującą w ubezpieczeniu OC zasadę pełnego odszkodowania oraz możliwość umownego kształtowania odszkodowania w ubezpieczeniu mienia. Zasada ograniczająca możliwość domagania się zwrotu VAT od jego poniesienia obowiązuje w prawie niemieckim²⁵. W prawie polskim w odniesieniu do ubezpieczenia OC próbowano ją wywodzić z art. 17a ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych²⁶. Uchylenie tego przepisu nie oznacza braku swobody ubezpieczycieli w kształtowaniu zasad ustalania odszkodowania w ubezpieczeniu mienia. Problem VAT-u przy kosztorysowym ustalaniu odszkodowania z ubezpieczenia autocasco stracił jednak na znaczeniu, bowiem większość ubezpieczycieli dostosowała swoje OWU do orzecznictwa UOKiK, niezależnie od nadmiernej, moim zdaniem, jego restrykcyjności.

4. Objęcie odszkodowaniem utraty wartości handlowej

Kolejny problem streszcza się w pytaniu, czy odszkodowanie z ubezpieczenia autocasco obejmuje ubytek wartości samochodu poddanego naprawie. Nowy samochód traci na wartości po wypadku, nawet jeżeli zostanie profesjonalnie naprawiony. Ubytek ten jest nieproporcjonalnie duży w przypadku drogich pojazdów luksusowych marek. Różnicę między wartością samochodu bezwypadkowego oraz naprawianego określa się jako ubytek wartości handlowej. W odniesieniu

23. Klauzula 1265 [wyrok Sądu Administracyjnego w Warszawie z 23 maja 2007 r., sygn. VI ACa 110/07, LEX nr 1643035]; Klauzula 2001 [wyrok Sądu Administracyjnego w Warszawie z 27 maja 2009 r., sygn. VI ACa 1473/08, LEX nr 785833]; Klauzula 2012 [wyrok Sądu Administracyjnego w Warszawie z 9 lutego 2010 r., sygn. VI ACa 782/09, LEX nr 844686].

24. Orzecznictwo SOKiK zdaje się aprobować B. Chmielowiec, *Podatek od towarów i usług (VAT) przy wypłacie odszkodowań z umów ubezpieczenia w zakresie ubezpieczeń gospodarczych*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2014, nr 2, s. 28 oraz *idem*, *Podatek VAT w rozliczeniu kosztorysowym w ramach ubezpieczenia autocasco*, „Monitor Ubezpieczeniowy” 2011, nr 45. Krytycznie odnośnie do tego orzecznictwa, postulując, jak się zdaje, całkowitą swobodę ubezpieczycieli w zakresie wyłączenia VAT z zakresu odszkodowania M. Wałachowska, *Odszkodowanie z ubezpieczenia autocasco a VAT*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2012, nr 1.

25. Art. 249 ust. 2 BGB.

26. Przepis zdawał się uzależniać VAT w odszkodowaniu należnemu osobie niebędącej płatnikiem VAT od przedstawienia faktur. Krytycznie ocenił taką wykładnię M. Krajewski, *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej...*, s. 295–297.

do ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych podstawowe znaczenie ma uchwała Sądu Najwyższego z 12 października 2001 r. w sprawie III CZP 57/01²⁷, w której stwierdzono, że odszkodowanie za uszkodzenie samochodu może obejmować oprócz kosztów jego naprawy także ubytek wartości handlowej.

W doktrynie nikt już nie broni stanowiska wykluczającego objęcie ubytku wartości handlowej odszkodowaniem z ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej²⁸. Szkoda obejmująca ubytek wartości handlowej jest efektywnie poniesiona, nie jest szkodą przyszłą, nie ma też charakteru szkody czysto handlowej, bowiem stanowi konsekwencję uszkodzenia samochodu, w stosunku do którego poszkodowanemu służy prawo podmiotowe. Nawet pośredni charakter tego rodzaju szkody, budzący, moim zdaniem, wątpliwości, nie jest przeszkodą dla jej naprawienia, bowiem adekwatny związek przyczynowy może być związkiem wieloetapowym. Podsumowując: ewentualne zastrzeżenia mogą dotyczyć jedynie samego wystąpienia szkody w postaci ubytku wartości handlowej, który z istoty rzeczy dotyczy jedynie samochodów względnie nowych i nienaprawianych²⁹.

Jawi się pytanie, w jakim zakresie powyższe uwagi dotyczą odszkodowania z ubezpieczenia autocasco, które jak wskazano na wstępie, nie jest odszkodowaniem pełnym, ale określonym w umowie. Spotykane na rynku OWU nie przewidują pokrycia przez ubezpieczyciela ubytku wartości handlowej. W doktrynie kwestia ta nie była przedmiotem szerszej dyskusji³⁰. W starym wyroku z 3 lutego 1971 w sprawie III CRN 450/70³¹ Sąd Najwyższy odmówił pokrycia ubytku wartości handlowej odszkodowaniem z ubezpieczenia autocasco, jednak w uzasadnieniu cytowanej już uchwały z 12 października 2001, dotyczącej ubezpieczenia OC stwierdzono, że wcześniejszy wyrok ma wartość jedynie historyczną, bowiem zapadł w warunkach gospodarki centralnie sterowanej oraz szcątkowego rynku.

Charakter szkody w postaci ubytku wartości handlowej wydaje się sprawiać, że ubezpieczyciel nie może odmówić jej pokrycia, powołując się na postanowienia OWU AC, które tego wyraźnie nie przewidują. Jestem również zdania, że ewentualne postanowienia wyłączające odpowiedzialność ubezpieczyciela za ubytek wartości handlowej mogą być potraktowane jako niedozwolone klauzule umowne albo wykraczające poza zakres dopuszczalnej swobody umów. To drugie stanowisko może być kontrowersyjne, stanowi jednak konsekwencję poglądu, że odszkodowanie z ubezpieczenia autocasco, będące odszkodowaniem umownym, nie przestaje być odszkodowaniem, do którego

27. Uchwała z dnia 12 października 2001 r., sygn. III CZP 57/01, OSNC 2002, nr 2, poz. 57 z glosą aprobującą A. Szpunara, OSP 2002/5 poz. 61 oraz z glosą krytyczną E. Kowalewskiego i M. Nesterowicza, „Prawo Asekuracyjne” 2003, nr 3, s. 70.

28. Eugeniusz Kowalewski początkowo twierdził, że jeśli poszkodowany wybrał naprawienie szkody w drodze restytucji naturalnej poprzez pokrycie kosztów naprawy, nie może domagać się dodatkowo sumy obejmującej ubytek wartości handlowej, ponieważ z chwilą wyboru jednej z form naprawienia szkody, druga staje się niedostępna. Ostatecznie jednak autor ten dopuścił objęcie ubytku odszkodowaniem w odniesieniu do pojazdów nowych, luksusowych i wcześniej nienaprawianych. Zob. E. Kowalewski, M. Nesterowicz, *Glosa...*, s. 73–74; E. Kowalewski, *Odszkodowanie za ubytek wartości*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2011, nr 3, s. 31–32 oraz *Deminiacja wartości handlowej pojazdu poddanego naprawie – koincydencja czy alternatywność roszczeń poszkodowanego*, [w:] *Odszkodowanie za ubytek wartości handlowej pojazdu poddanego naprawie*, [red.] E. Kowalewski, TNOiK, Toruń 2012, s. 64–65.

29. Tak również K. Krupa-Lipińska, *Ubytek wartości handlowej w kontekście rodzajów szkód oraz problematyki związku przyczynowego*, [w:] *Odszkodowanie za ubytek wartości handlowej pojazdu poddanego naprawie*, [red.] E. Kowalewski, TNOiK, Toruń 2012, s. 80–85.

30. Objęcie odszkodowaniem z ubezpieczenia autocasco ubytku wartości handlowej wykluczył B. Chmielowiec [w:] *idem*, *Utrata wartości handlowej pojazdu*, „Monitor Ubezpieczeniowy” 2012, nr 49.

31. Wyrok Sądu Najwyższego z 3 lutego 1971 r., sygn. III CRN 450/70, OSNC 1971, nr 11, poz. 205.

znajdują zastosowanie reguły ogólne, w tym teoria różnicy ograniczona wszakże do wartości ubezpieczonego interesu. Jeżeli suma ubezpieczenia została ustalona jednolicie dla szkody kradzieżowej oraz szkód będących następstwem uszkodzenia pojazdu i obejmowała pełną wartość pojazdu, wyłączenie, o którym mowa, nie ma podstaw prawnych. Możliwe jest natomiast ustalenie sumy ubezpieczenia niższej od wartości pojazdu o maksymalną wartość ubytku wartości handlowej i pobranie niższej składki, ewentualnie zastrzeżenie różnej sumy ubezpieczenia dla szkód kradzieżowych oraz szkód będących następstwem uszkodzenia pojazdu³².

W literaturze zauważono, że ubytek wartości handlowej nie jest objęty odszkodowaniem z ubezpieczenia autocasco, ale może stanowić przedmiot tzw. ubezpieczenia GAP (*guarantee assets protection*)³³. Pogląd ten wydaje się jednak błędny. Ubezpieczenie GAP jest skierowane do osób, które kupiły samochód na kredyt, albo do korzystających z leasingu. Obejmuje naturalny spadek wartości pojazdu na skutek upływu czasu i pozwala spłacić pozostałe do zapłaty raty kredytu bądź opłaty leasingowej w zakresie, w jakim przewyższają one wartość uzyskanego odszkodowania. W odniesieniu do ubytku wartości handlowej pojazdu ubezpieczyciele nie powinni mieć prawa do pobierania dodatkowych składek za szkodę, która ze swej istoty powinna być objęta odszkodowaniem w ramach normalnego ubezpieczenia autocasco.

5. Ustalanie odszkodowania według wartości 100%

Oczywiście w praktyce popularniejsze jest odchodzenie przez ubezpieczycieli od ogólnych reguł ustalania odszkodowania na niekorzyść ubezpieczających niż zapewnianie świadczeń przekraczających wysokość faktycznie poniesionej szkody. Te drugie sytuacje, również jednak zdarzają się, przynajmniej gdy chodzi o szkodę w ujęciu arytmetycznym³⁴. W ubezpieczeniu autocasco obejmują one przede wszystkim ustalenie, że wartość samochodu z chwili zawarcia ubezpieczenia będzie podstawą do ustalenia odszkodowania niezależnie od faktycznej wartości tego pojazdu z chwili szkody.

W ubezpieczeniach mienia powszechnie przyjmuje się możliwość ustalenia odszkodowania na poziomie przekraczającym szkodę wyliczoną przy zastosowaniu teorii różnicy. Dotyczy to przede wszystkim ubezpieczenia w wartości nowej i odtworzeniowej oraz ubezpieczenia w wartości otaksowanej³⁵. Dopuszczalność takich ubezpieczeń uzasadniana jest powszechnie dyspozytywnym

32. B. Kucharski, *Świadczenie...*, s. 352–353.

33. Tak, jak się zdaje, B. Chmielowiec, *Utrata...*, przypis 1.

34. Utrata pojazdu wskutek szkody całkowitej generuje poza tą szkodą szereg dodatkowych kłopotów i kosztów związanych z nabyciem nowego pojazdu przykładowo dotyczących jego rejestracji i ubezpieczenia.

35. W dwóch pierwszych przypadkach ubezpieczyciel pozwala na ustalenie odszkodowania według metody „nowe za stare”, wartość nowa ma przy tym zastosowanie przy szkodach całkowitych, a wartość odtworzeniowa – przy szkodach częściowych. Możliwości te dotyczą sytuacji, w których obiekt o określonym stopniu zużycia jest nieosiągalny na rynku wtórnym, w szczególności w ubezpieczeniach budynków. Szerzej zob. W. Warkało, *Ubezpieczenie utraconych korzyści, ubezpieczenie w wartości nowej i ubezpieczenia w wartości otaksowanej a zasada odszkodowania*, [w:] *Studia Ubezpieczeniowe. Tom 2*, Szpunar J. [red.], PWN, Warszawa 1975, s. 74. Ubezpieczenie w wartości otaksowanej odnosi się natomiast do przedmiotów, których cena może podlegać w krótkim okresie czasu istotnym i niemożliwym do kontroli ani przewidzenia fluktuacjom, prowadzącym do trudności w wycenie przedmiotu w konkretnym momencie. Przykładem może być ubezpieczenie w transporcie towaru, którego wartość jest uzależniona od aktualnych cen giełdowych, por. S. Byczko, *Interes ubezpieczeniowy...*, s. 168.

charakterem normy z art. 824¹ k.c. W literaturze panuje przy tym zgoda, że dowolność w ustalaniu świadczenia pieniężnego ubezpieczyciela w ubezpieczeniu majątkowym ograniczona jest zasadą, wedle której świadczenie ubezpieczeniowe ma na celu zaspokojenie interesu majątkowego naruszonego wskutek wypadku i nie powinno przekształcać ubezpieczenia w umowę hazardową³⁶. Odmienne niż niektóre obce porządki prawne, zakazujące ustalania wartości otaksowanej na poziomie rażąco przekraczającym wartość ubezpieczonego interesu w chwili wypadku, prawo polskie nie przewiduje wyraźnych ograniczeń co do zawierania ubezpieczeń w wartości otaksowanej³⁷.

W ubezpieczeniu autocasco ubezpieczyciele korzystają z tego, proponując za dopłatą dodatkowej składki, że dla potrzeb ustalenia odszkodowania wartość przedmiotu ubezpieczenia będzie przyjmowana według wartości umówionej w chwili zawarcia umowy. Dotyczy to przede wszystkim nowych luksusowych pojazdów, które ubezpieczane są według zasady „wartość z faktury”, ale zdarzają się również podobne ubezpieczenia dotyczące pojazdów używanych. Klauzuli „auto wartość 100%” lub podobnej często towarzyszy przy tym wyraźne zastrzeżenie, że suma ubezpieczenia nie ulega obniżeniu o odszkodowania wypłacone na skutek zajścia kolejnych wypadków w okresie ubezpieczenia.

Dopuszczalność tego rodzaju ubezpieczeń potwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 kwietnia 2018 roku w sprawie V CSK 305/17³⁸. Sąd Najwyższy nie zgodził się z zastrzeżeniami ubezpieczyciela, który ubezpieczył używanego mercedesa, zastrzegając, że jego wartość w stanie nieuszkodzonym będzie odpowiadać wartości ustalonej w dniu zawarcia umowy (klauzula „auto wartość 100%”), a następnie po uszkodzeniu pojazdu zaproponował odszkodowanie odpowiadające różnicy między wartością pojazdu z chwili wypadku wyliczoną w postępowaniu likwidacyjnym a wartością pozostałości. Ubezpieczyciel twierdził, że ustalenie wskazanej w umowie wartości ubezpieczenia było wynikiem nieprawidłowości w wycenie i nie uwzględniło, że pojazd był w przeszłości dwukrotnie poważnie uszkodzony, przy czym jedną ze szkód zakwalifikowano jako całkowitą.

Stanowisko Sądu Najwyższego należy uznać za trafne, zważywszy jednak na kilka kwestii. Po pierwsze, w ubezpieczeniu autocasco ubezpieczyciel rzadko polega na kwocie wskazanej przez ubezpieczającego, mając możliwość szybkiej i w miarę precyzyjnej wyceny ubezpieczonego pojazdu przy posłużeniu się danymi z elektronicznych katalogów Euro-Tax oraz Info Expert, a także przeprowadzenia oględzin pojazdu w chwili zawarcia umowy ubezpieczenia³⁹. Po drugie, ubezpieczenia autocasco zawierane są na okres jednego roku, w ciągu którego spadek wartości pojazdu nie powinien przekraczać 20%. Po trzecie, nawet zastrzeżenie klauzuli „auto wartość 100%” w towarzystwie klauzuli „ochrona sumy ubezpieczenia”, co miało miejsce w omawianym przypadku, nie

36. M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia*, s. 218; A. Raczynski, *Zasada odszkodowania / zakazu wzbogacenia osoby uprawnionej z ubezpieczenia jako przesłanka odmowy spełnienia świadczenia pieniężnego przez ubezpieczyciela w ubezpieczeniach majątkowych*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica” 2013, nr 72, s. 98.

37. Zgodnie z art. 76 niemieckiej ustawy o umowie ubezpieczenia domniemywa się, że wartość otaksowana odpowiada wartości interesu w chwili zajścia wypadku, chyba że wartość ubezpieczenia istotnie przewyższa wartość wypadku. W prawie angielskim przyjmuje się, że porozumienie co do wartości otaksowanej jest skuteczne, jeżeli wartość ta nie jest rażąco zawyżona; por. J. Birds, *Birds' Modern Insurance Law*, Sweet & Maxwell, London 2017, s. 292.

38. Wyrok Sądu Najwyższego z 24 maja 2018, sygn. V CSK 305/17, opubl. OSNC 2019, Nr 3, poz. 46 z glosą aprobującą G. Wolaka opubl. PA 2019, nr 4, s. 91 i nast.

39. Inaczej jest w szczególności przy ubezpieczeniu budynków, por. J. Nawracała, *Odpowiedzialność proporcjonalna ubezpieczyciela w przypadku niedoubezpieczenia mienia*, „Prawo Asekuracyjne” 2016, nr 3, s. 47.

powinno pozbawiać ubezpieczyciela możliwości wskazania, że wartość pojazdu zmalała wskutek nienaprawionych uszkodzeń, do których doszło w okresie ubezpieczenia.

Wydaje się, że klauzule podobne do wskazanej w powyższej umowie należy w praktyce ograniczać do samochodów fabrycznie nowych, niedopuszczalne winno być przy tym umawianie się na wartość z faktury na okres dłuższy niż jeden rok. Zalegalizowanie oferowania ubezpieczenia według wartości z faktury przez kilka lat od daty zakupu oraz odmówienie ubezpieczycielom prawa do dowodzenia spadku wartości pojazdu na skutek nienaprawionych uszkodzeń z okresu ubezpieczenia powodować może wzbogacenie ubezpieczających, rodzić zjawiska kryminogenne oraz prowadzić do przekształcenia ubezpieczenia w umowę hazardową⁴⁰. Brak wyraźnych reguł ograniczających możliwość ustalenia sumy otaksowanej na poziomie rażąco odbiegającym od faktycznej wartości przedmiotu ubezpieczenia powinien zostać skorygowany przez orzecznictwo z uwzględnieniem właściwości umowy ubezpieczenia oraz celów ubezpieczenia w wartości otaksowanej.

Zakończenie

W polskich warunkach wielu poszkodowanych myśli nie o tym, jak najszybciej naprawić uszkodzony samochód, ale jak na uszkodzeniu zarobić. Właściciele wiekowych, sprowadzanych z zagranicy pojazdów próbują domagać się od ubezpieczyciela zwrotu kosztów naprawy obejmujących ceny nowych oryginalnych części oraz stawki autoryzowanych serwisów a następnie naprawiają pojazdy najtańszym kosztem, albo w ogóle nie dokonują napraw. Uzasadnieniem takich żądań ma być zasada pełnego odszkodowania oraz poczucie, że zapłacona składka pozwala domagać się od ubezpieczyciela świadczeń niezależnych od wielkości faktycznie poniesionego uszczerbku.

Ubezpieczyciele z kolei, konkurujący między sobą wysokością składki, oferują często ubezpieczenia zaskakujące szeregiem wymyślnych ograniczeń odszkodowania, niepozwalających na pokrycie kosztów naprawy w przeciętnym warsztacie. Powołują się przy tym na swobodę w kreowaniu zasad ustalania odszkodowania ubezpieczeniowego i postulat różnorodności proponowanych warunków umów, co ma pozwolić każdemu klientowi znaleźć ubezpieczenie odpowiadające jego potrzebom oraz możliwościom finansowym. Ubezpieczyciele podnoszą też, że ochrony ubezpieczających nie należy zbyt rozszerzać w sytuacji, gdy ustawodawca wprowadza coraz to nowe mechanizmy chroniące klienta przy zawieraniu umowy⁴¹.

Obydwie strony nie zawsze pamiętają o wskazanych we wstępnej części opracowania pryncypiach prawa ubezpieczeniowego. Ubezpieczyciele mają w ubezpieczeniach mienia zagwarantowaną ustawowo możliwość wprowadzania odstępstw od reguł ogólnych. Celem ubezpieczenia jest uchronienie ubezpieczającego od szkody, nie zaś zagwarantowanie mu wzbogacenia. Z drugiej strony, określenie „odszkodowanie” oraz ochronny cel ubezpieczenia nie pozwalają na proponowanie warunków umów zapewniającym ubezpieczającym pokrycie szkody jedynie w pewnej części

40. Zażartować można, że w pakiecie z takim ubezpieczeniem diler winien zaproponować zaginięcie pojazdu tuż przed upływem okresu ubezpieczenia.

41. W artykule zabrakło miejsca na ich omawianie. Przytoczyć wypada w szczególności regulacje z art. 805 § 4 k.c., art. 15 oraz 16 ust. 5 i 6 u.d.z.u.r. oraz art. 7 i 8 u.d.u.

według uznania ubezpieczyciela⁴². Ubezpieczyciel powinien mieć możliwość proponowania warunków odpowiadających różnym kategoriom klientów, jednak z uwzględnieniem tych ograniczeń.

Pamiętać należy, że ubezpieczenia autocasco wybierane są zwykle przy pomocy porównywarek odwołujących się do kryterium wysokości składki. Klient rzadko zdaje sobie sprawę, że OWU wprowadzać mogą istotne ograniczenia możliwości do uzyskania odszkodowania. Oczywiście umowy ubezpieczenia zawierane są przez dorosłych ludzi, którzy teoretycznie mają możliwość zapoznania się z treścią OWU. W praktyce przeciętny ubezpieczający nie jest w stanie zrozumieć niuansów OWU bez pomocy specjalisty. Tabelki ze wskazaniem postanowień przewidujących wyłączenia i ograniczenia odpowiedzialności potęgują jedynie konfuzję przeciętnego klienta, nie obejmując wszystkich mechanizmów ustalania odszkodowania⁴³. To ostatnie zastrzeżenie dotyczy również ustandaryzowanego dokumentu zawierającego informacje o proponowanym produkcie ubezpieczeniowym⁴⁴.

W opisywanych okolicznościach niezwykle istotne znaczenie mają również przepisy o niedozwolonych klauzulach w umowach z konsumentami, których stosowanie rozciąga się w ubezpieczeniach również na przedsiębiorców będących osobami fizycznymi. Trudno przy tym zgodzić się z poglądem, że wszystkie mechanizmy ustalania odszkodowania dotyczą głównego świadczenia ubezpieczyciela i jako takie nie mogą być traktowane jako klauzule niedozwolone, jeżeli zostały sformułowane jednoznacznie. Jego zaaprobowanie zniweczyłoby ochronny dla konsumenta cel przepisów o niedozwolonych klauzulach umownych⁴⁵. Artykuł 385¹ § 1 k.c. mówi wyraźnie o głównych świadczeniach stron, przez co należy rozumieć kwestie zasadnicze, bez których umowa ubezpieczenia nie byłaby ważnie zawarta, w szczególności sumę ubezpieczenia i wysokość składki⁴⁶.

42. Poglądy tych autorów, którzy powołując się swobodę w kształtowaniu zasad ustalania odszkodowania ubezpieczeniowego, wywodzą, że w ubezpieczeniu istnieje jedynie zakaz wzbogacenia, nie obowiązuje zaś zasada odszkodowania w aspekcie pozytywnym, polegającym na prawie domagania się kompensacji szkody, wydają się ignorować przytoczony wyżej zasadniczy argument. Por. K. Malinowska, *Umowa ubezpieczenia w Europie bez granic*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz–Warszawa 2008, s. 197–198; A. Raczyński, *Zasada odszkodowania...*, s. 99.

43. Zob. M. Krajewski, [w:] M. Szczepańska, P. Wajda, *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej Komentarz*, Warszawa 2017, LEX, Komentarz do art. 17, teza 11.

44. Szerzej zob. M. Orlicki, *Ustandaryzowany dokument według ustawy o dystrybucji ubezpieczeń – zasady tworzenia i znaczenie prawne*, „Prawo Asekuracyjne” 2017, nr 3.

45. Podobnie M. Ziemiak, *Klauzule abuzywne w Restatement of European Insurance Contract Law a prawo polskie*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2010, nr 2. Zob. również *idem*, *Postanowienia niedozwolone na tle umów ubezpieczenia. Studium cywilnoprawne*, TNOiK, Toruń 2017, s. 345 i nast.; B. Kucharski, *Świadczenie...*, s. 493. Odmienne, jak się zdaje, J. Pokrzywniak, *Regulacja prawna umowy ubezpieczenia a orzecznictwo w sprawie klauzul abuzywnych*, [w:] *Rynek ubezpieczeniowy – nadregulacja czy niedoregulowanie*, [red.] M. Serwach, Polbrokers, Łódź 2014, s. 171–172.

46. Wyjściem alternatywnym jest uznanie mechanizmów ustalania odszkodowania za niejednoznaczne. Trudno jednak zgodzić się z poglądem, że są one niejednoznaczne i niezrozumiałe dla przeciętnego klienta „ze swej istoty” albo tylko dlatego, że nie zostały wyróżnione w treści OWU. Por. przykł. wyrok Sądu Najwyższego z 16 października 2014 r., sygn. III CSK 302/13, opubl. OSNC 2015, z. 10, poz. 121, dot. klauzuli proporcji. Zob. również B. Kucharski, *Świadczenie...*, s. 289.

Wykaz źródeł

- Birds J., *Birds' Modern Insurance Law*, Sweet & Maxwell, London 2017.
- Byczko Sz., *Interes ubezpieczeniowy. Aspekty prawne*, Difin, Warszawa 2013.
- Chmielowiec B., *Podatek VAT w rozliczeniu kosztorysowym w ramach ubezpieczenia autocasco*, „Monitor Ubezpieczeniowy” 2011, nr 45.
- Chmielowiec B., *Utrata wartości handlowej pojazdu*, „Monitor Ubezpieczeniowy” 2012, nr 49.
- Chmielowiec B., *Podatek od towarów i usług (VAT) przy wypłacie odszkodowań z umów ubezpieczenia w zakresie ubezpieczeń gospodarczych*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2014, nr 2.
- Chmielowiec B., *Wybór sposobu naprawienia szkody*, „Monitor Ubezpieczeniowy” 2015, nr 60.
- Fras M., Kucharski B., Malinowska K., Maśniak D., Szaraniec M., *Dystrybucja ubezpieczeń. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- Kaliński M., *Zasada odszkodowania w ubezpieczeniach gospodarczych. Część 1*, „Prawo Asekuracyjne” 2003, nr 1.
- Kaliński M., *Zasada odszkodowania w ubezpieczeniach gospodarczych. Część 2*, „Prawo Asekuracyjne” 2003, nr 2.
- Kaliński M., *O wadliwej obiektywizacji szkody*, „Studia Iuridica” 2007, t. 47.
- Kaliński M., *Glosa do wyroku SN z 12 stycznia 2006, sygn. II CK 327/05*, „Prawo Asekuracyjne” 2009, nr 7.
- Kaliński M., *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*, CH Beck, Warszawa 2008.
- Kowalewski E., *Odszkodowanie ubezpieczeniowe za utracone korzyści*, „Prawo Asekuracyjne” 1996, nr 3.
- Kowalewski E., *Wprowadzenie do teorii interesu ubezpieczeniowego*, [w:] *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej. Tom 3*, Wąsiewicz A. [red.], Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz–Poznań 1997.
- Kowalewski E., Nesterowicz M., *Glosa do uchwały Sadu Najwyższego z dnia 12 października 2001 r., sygn. III CZP 57/01*, „Prawo Asekuracyjne” 2003, nr 3.
- Kowalewski E., *Odszkodowanie za ubytek wartości handlowej pojazdu poddanego naprawie*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2011, nr 3.
- Kowalewski E., *Deminucja wartości handlowej pojazdu poddanego naprawie – koincydencja czy alternatywność roszczeń poszkodowanego*, [w:] *Odszkodowanie za ubytek wartości handlowej pojazdu poddanego naprawie*, Kowalewski E. [red.], TNOiK, Toruń 2012.
- Krajewski M., *Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej według Kodeksu cywilnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Krajewski M., *Umowa ubezpieczenia. Art. 805–834 k.c. Komentarz*, CH Beck, Warszawa 2016.
- Krajewski M., *Szkoda na mieniu wynikająca z wypadków komunikacyjnych*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017.
- Krupa-Lipińska K., *Ubytek wartości handlowej w kontekście rodzajów szkód oraz problematyki związku przyczynowego*, [w:] *Odszkodowanie za ubytek wartości handlowej pojazdu poddanego naprawie*, Kowalewski E. [red.], TNOiK, Toruń 2012.
- Kucharski B., *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 20 października 2006 r., sygn. IV CSK 125/06*, „Glosa” 2009, nr 1.
- Kucharski B., *Przeniesienie praw z umowy ubezpieczenia*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.

- Kucharski B., *Świadczenie ubezpieczyciela w umowie ubezpieczenia mienia*, Wolters Kluwer, Warszawa–Łódź 2019.
- Malinowska K., *Umowa ubezpieczenia w Europie bez granic*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz–Warszawa 2008.
- Malinowska K., *Najlepszy interes klienta – rozważania na tle ustawy o dystrybucji ubezpieczeń*, [w:] *Dystrybucja usług ubezpieczeniowych. Wybrane zagadnienia prawne*, Gnela B., Szaraniec M. [red.], Difin, Warszawa 2017.
- Nawracała J., *Odpowiedzialność proporcjonalna ubezpieczyciela w przypadku niedoubezpieczenia mienia*, „Prawo Asekuracyjne” 2016, nr 3.
- Nawracała J., *Ubezpieczenie autocasco*, [w:] *Kontrakty na rynku ubezpieczeń. Komentarz do przepisów i warunków ubezpieczenia*, Fuchs D., Malinowska K., Maśniak M., Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- Orlicki M., *Umowa ubezpieczenia*, [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 8. Prawo zobowiązań. Część szczegółowa*, Panowicz-Lipska J. [red.], CH Beck, Warszawa 2011.
- Orlicki M., *Regulacja umowy ubezpieczenia: imperatywna, dyspozytywna czy semiimperatywna*, [w:] *Kierunki rozwoju ubezpieczeń gospodarczych w Polsce. Wybrane zagadnienia prawne*, Gnela B., Szaraniec M. [red.], Difin, Warszawa 2013.
- Orlicki M., *Ustandaryzowany dokument według ustawy o dystrybucji ubezpieczeń – zasady tworzenia i znaczenie prawne*, „Prawo Asekuracyjne” 2017, nr 3.
- Orlicki M., *Analiza potrzeb klienta – rzeczywista czy pozorna*, „Prawo Asekuracyjne” 2019, nr 2.
- Pokrzywniak J., *Regulacja prawna umowy ubezpieczenia a orzecznictwo w sprawie klauzul abuzywnych*, [w:] *Rynek ubezpieczeniowy – nadregulacja czy niedoregulowanie*, Serwach M. [red.], Polbrokers, Łódź 2014.
- Raczyński A., *Zasada odszkodowania/zakazu wzbogacenia osoby uprawnionej z ubezpieczenia jako przesłanka odmowy spełnienia świadczenia pieniężnego przez ubezpieczyciela w ubezpieczeniach majątkowych*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica” 2013, nr 72.
- Reps S., Reps J., *Ubezpieczenia majątkowe przedsiębiorców*, Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, Warszawa 2000.
- Szpunar A., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 12 października 2001 r., sygn. III CZP 57/01*, OSP 2002/5, poz. 61.
- Tarasiuk A., Wojno B., *Analiza wymagań i potrzeb klienta w procesie dystrybucji ubezpieczeń*, „Prawo Asekuracyjne” 2018, nr 3.
- Wałachowska M., Ziemiak M., *Odszkodowanie z ubezpieczenia autocasco a VAT*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2012, nr 1.
- Warkało W., *Ubezpieczenie utraconych korzyści, ubezpieczenie w wartości nowej i ubezpieczenie w wartości otaksowanej a zasada odszkodowania*, [w:] *Studia Ubezpieczeniowe. Tom 2*, Szpunar J. [red.], PWN, Warszawa 1975.
- Wolac G., *Glosa do wyroku SN z 24 maja 2018 r., sygn. V CSK 305/17*, „Prawo Asekuracyjne” 2019, nr 4.
- Ziemiak M., *Klauzule abuzywne w Restatement of European Insurance Contract Law a prawo polskie*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2010, nr 2.
- Ziemiak M., *Postanowienia niedozwolone na tle umów ubezpieczenia. Studium cywilnoprawne*, TNOiK, Toruń 2017.

Remarks on limits of damages and limits of insurers’ “creative accounting” in autocasco insurance

The article deals with the scope of the insurers’ freedom in measuring the scope of damages due under autocasco insurance policy. The theoretical and practical controversies refer in particular to the methods of calculating the damages, qualifying the loss as total, covering by the damages the VAT and the decline of the commercial value of the car subject to accident, as well as valued policies with the clauses “invoice value” or “100% value”. The author discusses and tries to settle those controversies concluding that in contradiction to the compulsory liability insurance in autocasco non compulsory insurance insurers have freedom in measuring the loss and the damages due. This freedom is however limited by the wording of the Civil Code according to which in property insurance the insurer is obliged to pay specified damages, aim of the property insurance contract which is indemnifying the insured in case of a car accident as well as the value of the insurable interest which is limited to current value of the car.

Keywords: car accidents, autocasco insurance, non compulsory motor insurance, insurance damages, measurement of loss.

DR HAB. BARTOSZ KUCHARSKI, prof. UŁ – Katedra Prawa Gospodarczego i Handlowego Uniwersytetu Łódzkiego, adwokat.

e-mail: bkucharski@wpia.uni.lodz.pl

ORCID: 0000-0002-3413-6817

